

історичного методу як евристичного способу набуття знань про становлення і розвиток правової системи ЗУНР, її унікальні ознаки та риси.

Література:

1. *Тихомиров О. Д.* Юридична компаративістика як постнекласичний етап розвитку порівняльного правознавства / О. Д. Тихомиров // Порівняльне правознавство: сучасний стан та перспективи розвитку : Зб. наук. статей [За ред. Ю. С. Шешученка, О. В. Кресіна]. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2006. – С. 117–125.
2. *Тихомиров О. Д.* Юридична компаративістика як постнекласичний етап розвитку порівняльного правознавства / О. Д. Тихомиров // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Зб. наук. статей [За ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Кресіна]. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – С. 117–125.
3. *Тихомиров О., Гусарев С.* Методологія порівняльних досліджень в Україні: філософсько-правовий аспект / О. Тихомиров, С. Гусарев // Право України. – 2013. – № 9. – С. 117–137.

НЕ ЮВІЛЕЙ (113 РОКІВ ПРОЕКТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПАРТІЇ)

Вікторія Михайлівна Пальченкова

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії,
історії держави і права та міжнародного права Класичного
приватного університету (м. Запоріжжя)*

Упродовж кількох років урочисто святкуємо ювілейні дати пов'язані з національно-визвольними змаганнями українців на початку ХХ століття за утворення незалежної держави. А що значить ювілей? Римляни ювілейним роком (Jubilaeus annus) називали рік, коли паломництво грішника до Риму надавало йому відпущення

гріхів. Папа Боніфаций VIII оголосив ювілейним кожен 100-й рік, починаючи з 1300-го, незабаром папа Климент VI (1343 р.) зробив ювілейним кожен 50-й, Урбан VI – кожен 33-й, а Павло II (1470 р) скоротив термін – до 25 років. Отже ми святкуємо надзвичайно важливу дату 100 річницю (УНР, ЗУНР, Гетьманщини). Проте, на мій погляд, не треба чекати ювілейних дат з метою повернення до витоків, а необхідно вивчати джерела свого права, нашу історичну спадщину в незалежності від дат.

У зв'язку з чим хочу привернути увагу до конституційного проекту Української народної партії (УНП), який від Пилипа Орлика був першою спробою накреслити суспільні та політичні основи незалежної і суверенної Української держави.

Повний текст проекту Конституції УНП був надрукований у вересні 1905 р. у часописі «Самостійна Україна» у Львові. Програмова річ УНП очевидно була написана М. Міхновським, головним ідеологом партії та його товаришами і членами УНП В. Шеметом та братами Макаренками.

Проект Конституції, який мав назву «Основний Закон «Самостійної України», складається з 10 розділів (118 ст.), що присвячені : адміністративно-територіальному устрою держави; правам громадянам України; організації влади на місцях і в центрі ; місцевому самоврядуванню ; функціонуванню фінансової системи, організації військових сил держави, загальним та додатковим положенням.

Конституція повинна була набрати силу основного закону після її оголошення Всеукраїнським народним конгресом, який також мав схвалити десять конституційних законів. Їх перелік надано в останньому розділі Додаткових установ, це закони : про працю, про пресу, про суд присяжних та судоустрій, про фінанси та грошову винагороду представників й урядовців, про відповідальність міністрів і урядовців, про освіту, а також закони каральні та цивільні.

Питання про форму державного устрою, тобто внутрішню структуру держави, способи організації верховної влади та її здійснення

в конституції не набули чіткого визначення. У зв'язку з чим сучасні історики, вивчаючи витoki ідеї самостійної української держави помилково віднесли «самостійників» до прибічників ідеї федералізму. Дійсно, згідно з конституційним проектом УНП, Україна мала стати «спількою вільних і самоуправних земель» з незалежним державно-правовим статусом. «Спілька земель і громад» утворювалася на підставі природних і національно-етнографічних особливостей території, заселеної українцями. В основу проекту прокладено принцип повної самостійності України, яка включала 9 українських земель. Територія України, згідно конституції, належить всьому українському народові. А от вживання назви «Україна», що повторюється відносно окремих дев'яти земель, на наш погляд, підкреслює ідею авторів про територіальну і державну цілісність країни, її унітарний устрій. Авторів проекту не вдовольняв принцип локального самоврядування в межах Російської децентралізованої демократичної держави, де Україні відводився статус національно-територіальної автономії (на цій позиції в 1905 р. стояла більшість свідомих українців, у тому числі М. С. Грушевський.) За висловам українського дослідника діаспори С. Дністрянського Конституційний проект УНП, передбачав скинути з себе не тільки кайдани абсолютизму, а й кайдани «москалізму».

При детальному розгляді найбільшого розділу конституції (містить 65 ст.), що присвячений здійсненню державної влади, ми бачимо, яка значна роль відводиться авторами організації саме центральної влади. У ст. 30 говориться, що «вся влада належить народові українському» і далі детально розглядається як така влада повинна функціонувати. Підкреслюється, що депутати законодавчого органу представляють «увесь нарід український, а не тільки ту громаду або землю, яка їх обрала» (ст. 37). Тільки після цього коротко йдеться про організацію самоуправління, де визначається компетенція місцевих органів влади. На думку С. Дністрянського, за цим проектом – «prior» – самостійна держава з міцною державною владою, а як наслідок тобто «posterios» – локальні самоуправи земель і громад.

Конституційний проект УНП заклав основи розподілу влади шляхом окреслення функцій і структури вищих органів держави. Його автори фактично пропагували створити президентську республіку. В якій законодавча влада належала б двопалатному парламенту, що повинен був складатися з двох хат – Ради Представників і Сенату. Засідання «хат» мали відбуватися відкрито, передбачалася недоторканність народних обранців. Постанови «хат» вважалися ухваленими у разі прийняття їх більшістю голосів .

Право обирати і бути обраним мав кожен громадян України віком від 25 до 70 років, який вміє писати, говорити й читати українською мовою. Вибори мали відбуватися на принципах прямого, безпосереднього, рівного, обов'язкового виборчого права при таємному голосуванні. Члени ради представників обиралися на три роки, а сенатори – на п'ять.

Виконавчу владу повинен був здійснювати президент Всеукраїнської спілки, обрання якого передбачалося всім народом українським через плебісцит терміном на шість років. Особа президента проголошувалася недоторканою – відповідність мали нести міністри. Для заняття цієї посади встановлювався 35-річний віковий ценз. Документ уповноважував главу держави здійснювати нагляд за виконанням законів, однак він не міг ні скасувати їх, ні увільнити від виконання. Президент наділявся правом призначення і усунення міністрів, дострокового скликання обох – «хат» парламенту. На президента покладалася функція керівництва обороною держави. У проекті закладено механізм притягнення до відповідальності глави держави у разі порушення ним конституції. З цією метою обидві палати парламенту і вищий касаційний суд утворювали із своїх представників народний суд, який мав усунути президента і призначити нові вибори.

Президент наділявся деякими повноваженнями і в судовій сфері, зокрема, правом помилювання (амністії). Проте, на засуджених міністрів це право не розповсюджувалося.

Основу судової влади складала сукупність судових органів різної компетенції та спеціалізації. Передбачалося обрання мирових

і колегіальних суддів місцевими радами терміном на три роки. Суддів вищого касаційного суду та суддів другої інстанції повинні були призначатися по-життєво з кандидатів, обраних земськими радами та судами другої інстанції. Повноваження призначати і усувати всіх судових урядовців належало президентові.

Окремий розділ конституції присвячений правовому становищу особи в Україні. В ст. 10, 11, 12 закладений механізм «придбання, удержання і загублення українського громадянства». Планувалося, як і в більшості сучасних цивілізованих країн, запровадити ценз осілості. Також передбачалося обмеження в правах деяких верств населення, що на нашу думку, було вимушеною мірою в конкретно історичних умовах.

У цьому ж розділі фіксувалися широкі загальнодемократичні права і свободи громадян, що враховували досвід конституційного законодавства інших країн світу того часу. Привертає увагу заява авторів говорити не від імені якоїсь партії чи соціальної групи суспільства, як наприклад соціал-демократи, які оголосили себе партією українського пролетаріату. Ст. 12, 13 проголошували принцип рівноправності громадян не залежно від походження «на Україні нема й не може бути поділу на касти» та рівність не залежно від статі «всі українці як чоловіки так і жінки рівноправні». Закріплювалися такі особисті права, як недоторканність особи, житла, таємниця листування, свобода віросповідання. Документ надавав деякі політичні права і свободи, зокрема, свободу зборів та право об'єднання в спілки. Проголошувалася свобода слова і друку.

Невід'ємним атрибутом держави, символом її суверенітету є державна символіка. Авторі конституційного проекту вважали, що державними кольорами повинні стати блакитний і жовтий. Столицею України проголошувалося місто Київ. Державною мовою і мовою офіційного спілкування проголошувалася українська мова й зазначалося «всі мови вживанні в Україні, вільні». В цьому ми бачимо прагнення авторів до цивілізованих міжнаціональних взаємин.

Безумовно, поданий конституційний проект з сучасних позицій мав цілу низку недоліків, наприклад, не визначено чіткої різниці між поняттями «громадянин України» і «українець», а може взагалі автори не бачили відмінності цих понять .

В проекті відсутні буд-які гарантії соціально-економічних прав і свобод, зокрема, таких найважливіших, як право на працю, відпочинок, матеріальне забезпечення старості. Дивною з погляду сьогодення виглядає стаття про шлюб. І зовсім не зрозумілим є розділ, присвячений військовим силам, у якому передбачалося, що незалежна державна не буде мати постійного війська. Який за змістом суперечить ст. 66 яка оголошувала президента головнокомандуючим війська та флоту держави.

Підсумовуючи сказане хочеться нагадати, що конституційний проект УНП на початку ХХ століття репрезентував малочисельну течію в українській суспільно-політичній думці – національно-державницьку, яка на той час знаходилася в стадії становлення і пропагував відмінний шлях вирішення українського питання. Значна частина положень конституції містить досить передові ідей і не втратила актуальності і донині, випередивши своїм баченням майбутнього інші політичні сили України й заклавши ідейну основу для проголошення соборної незалежної держави.